

5. századi viseletrekonstrukciók néhány fibulatípus alapján

MÉSZÁROS BOGLÁRKA

Bevezetés

Dolgozatom témája három tetszőlegesen kiválasztott, a Kárpát-medencében is fellelhető 5. századi fibulatípus, melyek a következők: a Léva-Perse, a Bakodpuszta és a Letkés típus. Választásom azért ezekre a fibulákra esett, mert közel egy időben és egy térben voltak használatban. Gyűjtésem alapját a Kárpát-medencei leletanyag képezi, de az egyéb európai példányokat sem hagyom figyelmen kívül. Célom a fibulaviseletek rekonstrukciója, amelyeket a fibulák sírban való elhelyezkedése alapján határoztam meg. A rendelkezésemre álló dokumentációk gyakran hiányosak és nehezen értelmezhetők, azonban úgy vélem, hogy a három fibulatípus viseletének rekonstrukciójával közelebb kerülhetünk a régmúlt embereihez és megismerhetjük az 5. századi Kárpát-medencében élő asszonyok, lányok öltözködési szokásait. A tanulmányban nagyobb hangsúlyt fektettem a fibulák méretére, anyagára, hiszen ezek a tényezők is befolyásolhatták a fibula használatát, funkcióját. Fontos megjegyezni, hogy a fibulák nem etnospecifikusak, így egy népcsoporthoz sem köthetők kizárólagosan.

A Léva-Perse típusú fibula viselete

A gyűjtésben szereplő 29 Kárpát-medencei lelőhely¹ közül kevés esetben történt meg a tárgy helyének pontos közlése, ennek oka gyakran ismeretlen. 14 esetben a fibula sírból származik, 10 lelet adat nélküli, 5 darab szórványként és 1 darab „kincsleletként” került elő, összesítve tehát 29 lelőhelyről 40 darab fibulát tartunk számon.² A sírból származók közül mindössze 7 esetben figyelték meg a fibula pontos előkerülési helyét. Elhelyezkedésük alapján változatos képet mutatnak. Minden esetben elmondható, hogy a vizsgált csontvázak között fiatal és idősebb nők is előfordulnak.

A bodrogmonostorszegi 9. sírnál vázoltam öt testtáját (*1. kép*), ahol a leletek sűrűsödtek, s ezek közül három olyan, ami érdekes lehet számunkra, ez az 1. (mellkas), a 3. (bal medence környéke) és az 5. (lábak). Az 1. esetben a fibula elhelyezkedése a viselet egy bizonyos fajtájára utal, de ez még a későbbiekben tárgyalásra kerül. A 3. esetről már bonyolultabb a helyzet, ugyanis az itt elhelyezkedő apró tárgyak megléte és magas száma egyaránt szokatlan. Elképzelhető, hogy az ehhez a testtájhoz köthető tárgyakat az övön viselték, textil- vagy bőrszalagokon, illetve különböző fémkarikákra függesztve, más csüngőkkel együtt, egyfajta amulett-csüngőként alkalmazva. Mindezek egy 10–

¹ A Szekszárd–palánki temető 100. és 210. sírját egy lelőhelynek vettem, hiszen a két temetkezés egy azon temetőből került elő.

² A fibulák pontos előkerülési helyéről és adatairól katalógus készült (MÉSZÁROS 2015, 37–44).

12 éves kislány mellett kerültek elő, így óvó-védő szerepet is tulajdoníthatunk nekik. Tehát számolhatunk egy amulettekkel ékesített övvel, amelyhez akár a combcsontok között elhelyezkedő orsógomb is hozzátartozhatott.³ Végül az 5., a lábfejeknél lévő tárgyak vizsgálata következik. A bögre és a füles edény elhelyezése a lábfejnél már a császárkorban is élő szokás volt, így a halottat italmelléklettel látták el. Ez esetben, bár az edényben lévő anyag összetételének vizsgálatára nem került sor, az ételmelléklet lehetőségét sem zárhatjuk ki. A Kárpát-medencében, a hun korban is tovább élő alföldi szarmaták gyakran helyeztek egy edényt a halott lábához, igaz, viszonylag ritkán találkozunk több edénnyel egy temetkezésben.⁴ Egyébként az edények lábnál való elhelyezésének szokását, mint előkép a Marosszentanna-Csernyahov kultúrában is felismerhetjük. Az itt előkerülő többi melléklet pedig egy kis tarsolyszerű tárgyra utalhat, amelyben a sírba tételkor a gyermek lábához további apró amuletteket helyeztek. Visszatérve az itt előkerült fibulák elhelyezkedésére, egy furcsa viseleti forma ismerhető fel. A mellkas bal oldalán kaptak helyet a ruhakapcsoló-tűk (2. kép) és ebből egy balra záródó – egy ujjas ing feletti – ruházatra is gondolhatunk, viszont az egyértelműen látszik, hogy nem *peplos* viseletről van szó.

A táblázatban szereplő lelőhelyek közül kettőnél figyelhetünk meg azonos vagy közel azonos előkerülési helyet (Csongrád–Kaszárnya, Jászberény–Szőlő dűlő). Az öltözet rekonstruálásának szempontjából az előbb említett fibulapárok jelentősége abban áll, hogy a két vállon (3. kép *a–b*), azaz a *peplos*⁵ divatnak megfelelően feküdtek. Ez a vállon két fibulával záródó felsőruházat már a császárkorban is ismert volt, de a hun korszakban és a rákövetkező néhány évtizedben kiváltképp kedvelt öltözeté vált. Ez a két temetkezés jól szemlélteti, hogy a *peplos* viselet használatának ideje megegyezik a kis sírcsoportban történő temetkezések gyakorlásával, de még az 5. század második felében induló soros temetők korai sírjaiban is felbukkan.⁶ Elterjedtek a kisebb méretű, öntött ékvésszel díszített bronz- vagy ezüstfibulák, melyeket párosával hordtak vállon,⁷ igaz a lemezfibulák ily módon való viselete a vállakon már korábban megjelent. A népvándorlás korai időszakában a gótok viselete volt a legkonzervatívabb, az ún. gót viseleti modell. Ők ragaszkodtak leginkább a *peplos* használatához,⁸ azonban ez a viseleti modell a többi keleti germán nép körében is elterjedt volt.

³ A Tápé–széntégláégetői 658. sírba temetett nő ehhez hasonló díszes övet viselhetett és szintén az övön, illetve az övre erősített rövidebb zsinórra/szíjra függesztve hordhatta borostyángyöngyeit, bronz- és csontcsüngőit (B.TÓTH 1994, 294–297).

⁴ KULCSÁR 1998, 67.

⁵ RÁCZ Zsófia a Hajdúnánás–fürj-halom-járású 183. női sír fibulapárjáról leírja, hogy *in situ* a két vállon, a *peplos* divatnak megfelelően feküdt. A temetkezés egy kis sírszámú csoport része (RÁCZ 2014, 206).

⁶ RÁCZ 2014, 206.

⁷ BÓNA ET AL. 1993, 63–64.

⁸ Mind az itáliai és krími keleti, mind a hispániai nyugati gót tömbben megmaradt (B.TÓTH 2005, 16).

A mitterhofi temető 3. sírjában talált fibula egy 13–14 év körüli lány mellkasán került elő (4. kép a–b), bolygatatlan állapotban. Ezzel ellentétben a Nagybakta területén talált 2. sír fibulája már bolygatott körülmények között nyugodott végső helyén, amely a bal váll felett volt. Ez esetben nem tudni, hogy volt-e még egy fibula a sírban, amely szintén a mellkas környékén helyezkedett el, vagy eredetileg is csak egy darab fibuláról beszélhetünk. Ha a sírba tételkor két fibulával zárták a halott ruházatát, akkor itt is a peplos vagy a Bodrogmonostorszegen azonosított viselet figyelhető meg; azonban ha eredetileg is egy darab fibula volt, akkor azonos viseletre lehet következtetni, mint a mitterhofi temető 3. sírjánál. Mindkét esetben valószínűleg egy újfajta viseleti szokás adatolható. A római viselet elterjedésének hatására megjelent a zárófibulát nem igénylő, ujjas tunica, amelyet elsőként a nyugati germán törzsek területén vettek át.⁹ Emellett szarmata temetkezésekben is gyakran találkozunk fibulákkal, amik jellemzően egyesével vannak jelen. Ezek az egyesével előforduló fibulák a leggyakrabban a mellkason voltak megtalálhatóak.¹⁰ A változtatást követően a ruhazáró funkciójukat elvesztett fibulák a mellkasra vagy a deréktájr kerültek, és főként csak a társadalmi helyzet reprezentálására szolgáltak. A felsőruha fölött viselt köpenyt zárták az ún. kisfibulákkal, amelyeket eleinte párosával, majd a későbbiekben egyesével hordtak kb. az 5. század második felétől.¹¹ Talán nem tévedünk, ha a fent említett esetekben is egy efféle viseleti szokást feltételezünk.

A Szekszárd-Palánk (1) 100. sírjában egy avar nő csontváza feküdt. A sírból előkerült bronzfibulát a halott a tarsolyában hordta más, késő római tárgyakkal együtt. A tárgyak amulettként szolgálhattak, egyfajta óvó-védő funkciót tölthettek be a viselője életében.

A Szekszárd-Palánk (2) 210. sírjában fekvő nő bal vállán és jobb csípőcsontja felett került elő a bronz fibulapár. A fibulák a csigolyák felé irányítva diagonálisan álltak (5. kép a–b).¹² Ez esetben felvethető még a cingulum viselete is, ugyanis a bal sípcsont közepén egy nagyméretű borostyán csüngődísz volt.¹³ Ennek a „diagonális” fibulaviseletnek szintén Csernyahov-Marosszentanna kultúrához köthető gyökerei vannak.

Az öltözetnek tehát több formája is feltételezhető a vizsgált esetekben, s ezek alapján elmondható, hogy az 5. század középső harmadában három féle viseleti modell élhetett egymás mellett a Kárpát-medencében. A peplos viselet, amelynek legfőbb bizonyítékát a nagy ezüstlemezes fibulás sírok nyújtják. A tunica és az azon lévő felsőruha, amelyet a derékon vagy feljebb, de egymás

⁹ A *tunica* átvételével megjelent a férfiak által hordott *cingulum* (széles díszöv) viselete a germán népek asszonyainál is (B.TÓTH 2005, 16).

¹⁰ KULCSÁR 1998, 52.

¹¹ Ez a folyamat nem egyszerre, de a frankoktól a gepidákig végbement. Igaz a Meroving-kör területén egyaránt számolhatunk a mediterrán világ hatásával, de mindez pusztán nem jelenti a nyugati germán női viselet keleti irányba való elterjedését (B.TÓTH 2005, 16).

¹² B.TÓTH 2005, 26.

¹³ BÓNA 1993, 223.

alatt párosával hordott fibulák jellemeznek. S végül a diagonális fibulahasználat, amely az általam vizsgált lelőhelyek közül Szekszárd–Palánk (2) 210. sírjában volt megfigyelhető. Ezek mellett egy esetben megfigyelhető volt a balra záródó ruházat használata is, ám ezt egyelőre még nem lehet különálló viseletei modellként kezelni.

A fibula anyagáról elmondható, hogy majdnem minden esetben bronzból készült, ennek oka, hogy a bronz sokkal könnyebben beszerezhető a nemesfémekkel ellentétben. Valószínűleg reprezentációs célja alig volt, inkább funkcionális szerepet töltött be a ruházaton. Viszont ezzel kapcsolatban egy újabb kérdés merülhet fel. A vizsgált fibuláknál nem mindegyikhez készült profilrajz, de ahol igen, ott érdemes megfigyelni a kengyelt, méghozzá olyan szempont alapján, hogy mennyire íves vagy lapos. Ugyanis a lapos kengyelnél gyakran felmerül az a probléma, hogy nem volt alkalmas a vastagabb ruha összefogására, tehát abban az esetben, ahol a kengyel kevésbé ívelt (pl. Szekszárd–Palánk 210. sír, Mitterhof 3. sír), valami vékonyabb anyagú ruházatot, talán inget zárhattak a ruhakapcsoló-tűk. Azonban, ahol íves kengyelt (pl. Bodrogmonostorszeg 9. sír, Nagybakta) alakítottak ki a fibulának, ott vastagabb anyagú ruhát képzelhetünk el. Ezek után nem hagyhatjuk ki a fibula tűszerkezetének vizsgálatát sem. Ezzel a kérdéssel részletesebben nem foglalkoztam; ennek az az oka, hogy nem sokat lehet elmondani róluk, ugyanis három darab kivételével mindegyik zárszerkezet eltűnt vagy a korrózió áldozatául esett. A megmaradt három közül is csak kettő alkalmas meghatározásra, s ezeknél a rugósszerkezetű záródás figyelhető meg,¹⁴ azonban a többi példánynál is maradt nyoma annak, hogy az egykori tű anyaga vas volt.

A fibulák formagazdagsága arra enged következtetni, hogy a tárgyak készülhettek egy öntőműhelyben, de nem azonos öntőmintából, mivel némileg különböznek egymástól. Méretük többnyire a 6–6,6 cm körül mozog, ettől csupán néhány esetben térnek el. A 6,6 cm-nél nagyobb fibuláknál megfigyelhető, hogy formailag is kissé eltérnek a többitől.

A Bakodpuszta típusú fibula viselete

A felgyűjtött 10 lelőhelyről¹⁵ mintegy 16 db fibula került elő, ezek közül 7 lelet sírból származik, a többi adat nélküli szórványként van számon tartva.¹⁶ A fibulákat anyaguk és méretük szerint is szemügyre véve, a fibulatípus változatos képet mutat. A kisebb méretűek, amelyek 4,8–5,4 cm-esek, sokkal nagyobb értékűek, mint a nagyobb példányok (ez utóbbiakat kb. 6 cm-től számíthatjuk). A kisebb fibulák aranyozott ezüstök, illetve aranyozott bronzok, ezzel ellentétben a nagyobb darabok bronzból készültek.

¹⁴ Valószínűleg mindegyik fibula záródása rugós volt eredetileg; változatok a rugó és a tű anyagában, illetve felszerelésének módjában lehetségesek.

¹⁵ Ez esetben is egy lelőhelynek vettem a műzsi temető egy-egy fibulapáros temetkezését.

¹⁶ A fibulák pontos előkerülési helyéről és adatairól katalógus készült (MÉSZÁROS 2015, 44–48).

Megállapítható, hogy a kisebb és egyben ékeesebb fibulák előállítására nyilvánvalóan jobb minőségű fémeket, illetve aprólékos kidolgozást igényelt, míg a nagyobb bronzfibulák alapanyaga „olcsóbb”, könnyebben beszerezhető és előállításuk is egyszerűbb. A nagyméretű bronzfibuláknál még az is szembeűnő, hogy mind a négy esetben csak egy darab fibula került elő. Igaz, ezek mind szórványként kerültek a múzeumi nyilvántartásokba, tehát nem bizonyosodhatunk meg afelől, hogy viselői eredetileg is csak egy darab fibulát használtak. Sajnálatos módon a temetkezések közül csak kettőnél jegyezték fel a csontvázak nemét, ebben a két esetben az elhunytak nők voltak.

Egy esetben ismertették a tárgy sírban való elhelyezkedését, ez pedig a Hács–béndekpusztai 18. sírnál történt meg. Az egyik fibula a jobb oldali bordáknál, a másik az ágyéki csigolyák és a jobb medencelapát között helyezkedett el, fejfelé a keresztcsont felé irányítva. A fibulák az öltözéken, tehát egymás alatt, keresztben foglaltak helyet (6. kép a–b). Meg kell jegyezni, hogy a fibula kis mérete és vékonysága miatt nem volt alkalmas nagy mennyiségű textilra összetartására. A fibulák elhelyezkedése alapján a *tunica* viseletet lehet felismerni, sőt *cingulum* használatra utaló nyomok is vannak. A combcsontoknál és a kéz végénél előkerült gyöngyök feltehetően a *cingulumon* kaptak helyet, arra varrták fel őket. Eleinte a széles díszűv lecsüngő végére erősítettek különböző, főleg bajelhárítóként alkalmazott tárgyakat, majd később az is előfordult, hogy fémszerelések bőr- vagy textilszalagokon lógtak a használati eszközök (tokos kiskés, kanál, tű), illetve az amulettek (különböző anyagú gyöngyök, gömbök, kagylók, csigák, Donar-buzogányok). Mint már az előző fibulatípusról említettem, a felsőruha fölött hordott köpenyt zárták az ún. kisfibulák, eleinte párosával, majd egyesével.¹⁷ Valószínűleg a Hács–béndekpusztai 18. sír fibulái egy Meroving-kori frank, alamannhoz hasonló viselethez tartozhattak.

A fibulák ez esetben is készülhettek egy öntőműhelyben, azonban nem azonos öntőmintával. Továbbá a profilból ábrázolt kengyeleknél megfigyelhető, hogy azokat ívesen alakították ki. Ám most sem zárnam ki annak a lehetőségét, hogy valamiféle vékonyabb ruhaanyag összefogására használták őket, hiszen a kengyel ívessége ennél a típusnál sem alkalmas kifejezetten vastag ruha összefogására.

A Letkés típusú fibula viselete

A gyűjtésem összesen 7 lelőhelyet¹⁸ foglal magába. 6 esetben sírból kerültek elő a fibulák és 2 esetben pedig szórványként kerültek be a múzeumokba. Összesen 7 lelőhely 12 darab fibuláját vettem bele az adatbázisba.¹⁹ Négy temetkezésnél figyelték meg, majd dokumentálták is a fibulák sírban való

¹⁷ B.TÓTH 2005, 16.

¹⁸ A Hács–béndekpusztai temető 19. és 20. sírjában előkerült fibulapárokat ismét egy lelőhelyként tüntetem fel.

¹⁹ A fibulák pontos előkerülési helyéről és adatairól katalógus készült (MÉSZÁROS 2015, 48–51).

elhelyezkedését. Így az öltözet rekonstruálására több megoldás is születhet, hiszen három különböző viseleti szokás körvonalazódik előttünk.

A Hács–béndekpusztai (1) 19. sírban elhelyezett fibulák a mellkas helyén jobb oldalt találhatók, fejjel a könyöksontnak irányítva (7. kép). A Léva-*Perse* típusú fibuláknál már találkozhattunk egy ehhez hasonló elrendezéssel (Bodrogmonostorszeg 9. sír), a különbség mindössze annyi volt, hogy a mellkas bal oldalán helyezkedtek el a ruhakapcsoló-tűk. Ebben az esetben viszont egy jobbra záródó ruházatról lehet szó.

A Hács–béndekpusztai (2) 20. sír fibulái a jobb medencelapáton és a keresztcsonton kaptak helyet egymás fölött ferdén. A ferdén álló fibulák, fejjel a bal combcsont felé voltak irányítva (8. kép a–b). A medence tájékán előforduló páros fibulák²⁰ a *tunica* viseletre utalhatnak, mivel a ruházáró funkciójukat elveszített fibulák a deréktájra kerültek és inkább a társadalmi helyzet tükrözésére szolgáltak.²¹ A sírban előkerültek borostyángyöngyök és üveggyöngyök, amelyek a szeméremcsont környékén, a jobb combcsont közepe tájékán és a lábszárak között helyezkedtek el.²² A gyöngyök helye alapján *cingulum* viselete feltételezhető. A díszes öv végén helyezkedett el a legnagyobb borostyángyöngy, amelynek helye a lábvégeknél volt. Érdekes, hogy egy temetőn belül két különböző fibulaviselet fordul elő, ez is arra utal, hogy a ruházat összefogása nem egy séma alapján működött.

A Keszthely–fenékpusztai 10. sírban egy 4–5 év körüli gyermeket temettek el. Az egyik itt előkerülő fibula a bal vállon rendeltetésszerűen helyezkedett el. A másik fibula a koponya alatt került elő, ennek oka egy állatjáráshoz köthető bolygatás volt.²³ Minden bizonnyal a koponya alatt előkerülő tárgy eredeti helye a jobb vállon lehetett. Ha ezt a feltételezést elfogadjuk, akkor itt a *peplos* viselettel állunk szemben, hiszen ilyenkor a ruhakapcsoló-tű a két vállon fogja össze a ruhát.

A letkési 1. sírban *in situ* került elő a fibulapár a kulcscsontokon (9. kép a–b). Ez a két kulcscsonton elhelyezkedő fibulaviselet szintén a *peplos* használatára utal.

A vizsgált eseteknél három fajta öltözetet lehetett megfigyelni, ez azt jelenti, hogy – csakúgy, mint a Léva-*Perse* típusú fibulánál – itt is háromféle viseleti modell élt egymás mellett az 5. század középső harmadában. Ezek a következők: egy jobb oldalra záródó öltözet, a *tunica* és a *peplos*. Véleményem szerint ezek a fibulák nem voltak alkalmasak nagyobb tömegű ruhaanyag megtartására, mivel kengyel részük nem tette lehetővé a vastagabb ruházat összefogását. Elképzelhető, hogy valami vékonyabb szövet – akár nyári, lengőbb öltözet vagy vékony, a ruházat fölött hordott kendő – összekapcsolását szolgálták. A fibulák nagysága többnyire 5 cm körüli. Volt olyan elképzelés,

²⁰ Az 5. század utolsó harmadától terjedt el (NAGY 2007, 234. j.).

²¹ B.TÓTH 2005, 16.

²² A borostyángyöngyök szinte legalul a lábak végeinél és a jobb combcsontnál kerültek elő, valószínűleg az öv leelőg végére varrták fel őket (KISS 1995, 299).

²³ A sírról készült rajz is megerősíti a dokumentációban leírtakat (STRAUB 2006, Abb.2.1).

miszerint a 6 cm-t nem haladja meg,²⁴ azonban a Letkés típus Kárpát-medencén kívüli párhuzamai nagyobbak, mint 6 cm. A nyolc fibula közül öt aranyozott ezüsből készült, a többről nem áll rendelkezésemre információ. Ez azt jelzi, hogy jó minőségű fémből készültek ezek a darabok, tehát valószínűleg reprezentációs célokat szolgálhattak. Érdemes megemlíteni a Kárpát-medencei példányok közötti hasonlóságot, amely alapján ismét feltételezhetünk egy azonos öntőműhelyt, de csakúgy, mint a többi típusnál, tehát itt sem számolhatunk azonos az öntőmintával. A négy temetkezésből három esetben határozták meg nőként, valamint egy esetben gyermekként a csontvázat. Egy sírnál nincs erre vonatkozó adatunk. Érdeklenség, hogy két csontváznál, egy nőnél (Hács–Béndekpuszta 20. sír) és a gyermeknél (Keszthely–Fenékpuszta 1. sír) a koponya torzítása is megfigyelhető volt.

Összegzés

Munkámban a legnagyobb hangsúlyt a viseletrekonstruálására fektettem, amelynek eredményeképp izgalmas megoldások születtek. Megfigyelhető, hogy az 5. század középső harmadában több viseleti modell is létezett. Főként három példát emelhetünk ki, ez a peplos (Jászberény–Szőlő dűlő 1. sír, Letkés 1. sír), a tunica (Hács–Béndekpuszta 18. és 20. sír, Mitterhof 3. sír) és a diagonális (Szekszárd–Palánk 210. sír) fibulahasználatot igénylő ruházat. Az övvel ellátott tunica viseletnél szembetűnő, hogy az övet minden esetben a jobb oldalon fogták össze a fibulákkal, sőt még a diagonális viseletnél is a jobb oldalon helyezték el a ruhakapcsoló-tűt. Ezenkívül megfigyelhettünk balra (Bodrogmonostorszeg 9. sír) és jobbra záródó viseletet is (Hács–Béndekpuszta 19. sír). Az egyik legszembetűnőbb jelenség számomra a Hács–Béndekpusztai 19. és 20. sírban elhelyezett ugyanolyan típusú fibulapárok esete. Ennek érdekessége abban rejlik, hogy egy temetőn belül két fajta viseletet (jobbra záródó viselet és a tunica) ismerhettünk meg. Továbbá ugyanebben a temetőben egy eltérő fibulatípus, a Bakodpuszta típus is megtalálható, ami egy tunica viselet része volt. Ebből is látszik, hogy akár egy közösségen belül is változhatott a ruházat összefogásának szokása.

Irodalom

- B. TÓTH 1994 = B. Tóth Á.: Kora népvándorlás kori sírok Tápé–Szentégláégetőn. – Gräber aus der frühen Völkerwanderungszeit in Tápé–Szentégláégető. In: Lőrinczy G. (szerk.): *A kőkortól a középkorig*. Szeged 1994, 285–309.
- B. TÓTH 2005 = B. Tóth Á.: Kora népvándorlás kori sír Aquincumban. *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve* 27 (2005) 11–41.

²⁴ PAPP – SALAMON 1980, 87.

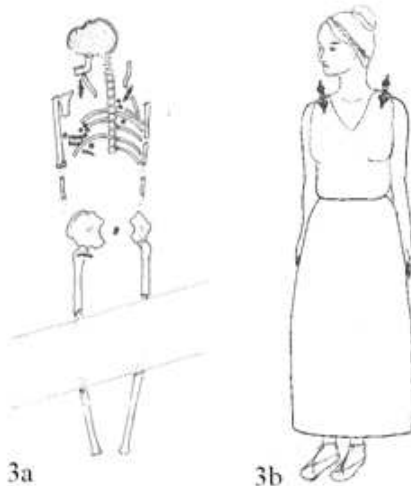
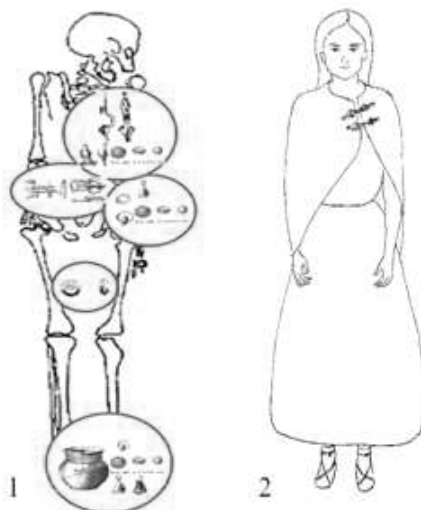
- BÓNA 1993 = BÓNA I.: *A hunok és nagykirályaik*. Budapest 1993.
- BÓNA ET AL. 1993 = Bóna I. – Cseh J. – Nagy M. – Tomka P. – Tóth Á.: *Hunok-Gepidák-Langobardok*. [Magyar Őstörténeti Könyvtár 6.] Szeged 1993.
- GUBITZA 1902 = Gubitza K.: A Bodrogh-Monostorszei sírleletekről. *Archaeologiai Értesítő* 22 (1902) 338–342.
- HEINRICH 1990 = Heinrich, A.: Ein völkerwanderungszeitliches Gräberfeld bei Mitterhof, GB, Laa an der Thaya. *Archaeologica Austriaca* 74 (1990) 85–104.
- KISS 1995 = Kiss, A.: Das germanische Gräberfeld von Hács–Bédepuszta (Westungarn) aus dem 5.–6. Jahrhundert. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 36 (1995) 275–342.
- KULCSÁR 1998 = Kulcsár V.: *A Kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai*. [Múzeumi Füzetek 49.] Aszód 1998.
- MÉSZÁROS 2015 = Mészáros B.: *Fibulák és öltözetek az 5. század második felében néhány Kárpát-medencei fibulatípus alapján (Léva-Perse, Bakodpuszta, Letkés típus)*. (OTDK dolgozat) Szeged: SZTE BTK Régészeti Tanszék, 2015.
- NAGY 2007 = Nagy M.: *Állatábrázolások és az I. germán állatstílus a Közép-Duna-vidéken (Kr. u. 3–6. század)*. – *Tierdarstellungen und der germanische Tierstil I im Mittel-Donaugebiet (3.–6. Jahrhundert n. Chr)*. Budapest 2007.
- PAPP – SALAMON 1980 = Papp, L. – Salamon, Á.: Gräber aus dem 5. Jh. in Letkés. *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* 8–9 (1978–1979) (1980) 85–92; 343–348.
- RÁCZ 2014 = RácZ Zs.: 5. századi sírok Hajdúnánás-Fürj-halom-járás (M3 41/A) lelőhelyről. – Gräber aus dem 5. Jahrhundert von Nordost-Ungarn (Fundort Hajdúnánás-Fürj-halom-járás). In: Anders A. – Balogh Cs. – Türk A. (szerk.): *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára*. [Opitz Archaeologica 6. MTA BTK MÖT Tanulmányok 2.] Budapest 2014, 203–212.
- STRAUB 2006 = Straub, P.: Bemerkungen zum germanischen Grab von Répcelak – Notes on the german Grave of Répcelak. *Arrabona* 44/1 (2006) 441–454.
- SALAMON 1968 = Salamon, Á.: *Népvándorláskori temetők Szekszárd-Palánkon. – Völkerwanderungszeitliche Gräberfeld in Szekszárd-Palánk*. [A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Füzetek 9] Szekszárd 1968.

Clothing in the 5th century AD, according to some of the brooches types

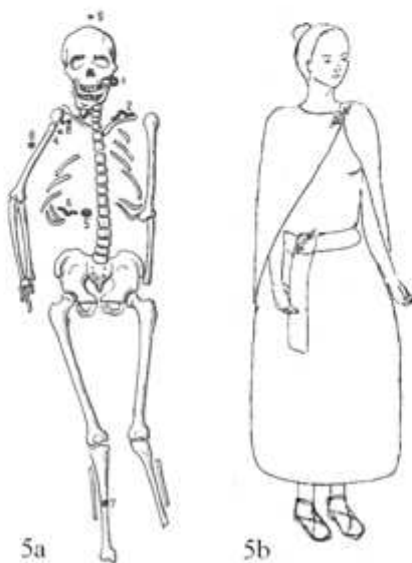
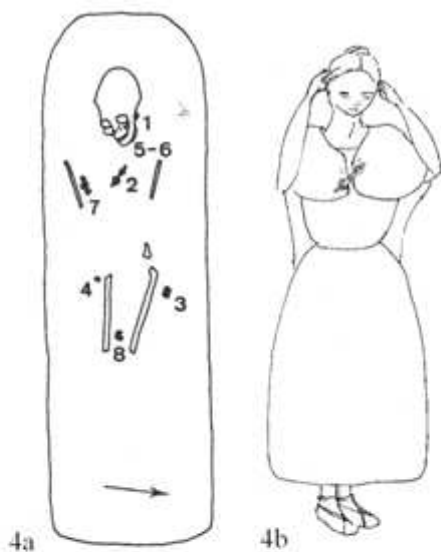
BOGLÁRKA MÉSZÁROS

My research topic is three arbitrarily selected types of brooches in the Carpathian Basin, which can be found in the 5th century AD: Léva-Perse, Bakodpuszta, Letkés types. I chose these brooches, because they were used approximately at the same time and in the same territory.

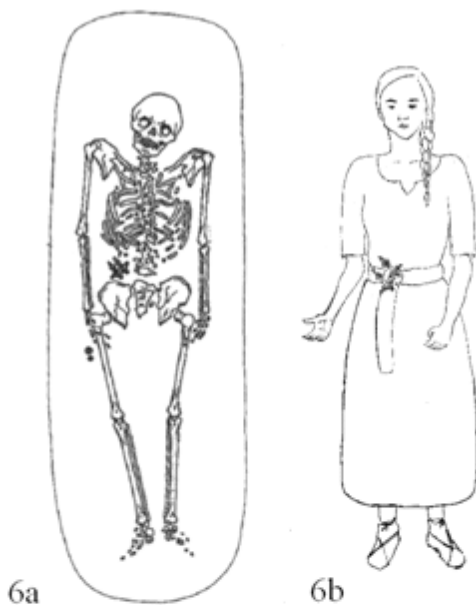
I have been collected from the finds in the Carpathian Basin, but in other European specimens have not been ignored. The main elements of the thesis are clothes reconstructions that were drawn on the basis of the location of the grave brooches. This beauty is that you can see how diverse the costumes were in the past. In the middle third of the fifth century, they used several clothing types, three pieces of them were reconstructed, which appears in the peplos, the tunica and the diagonal wear. In addition, two more interesting costume model could be observed, but these can not yet be treated as a separate group.



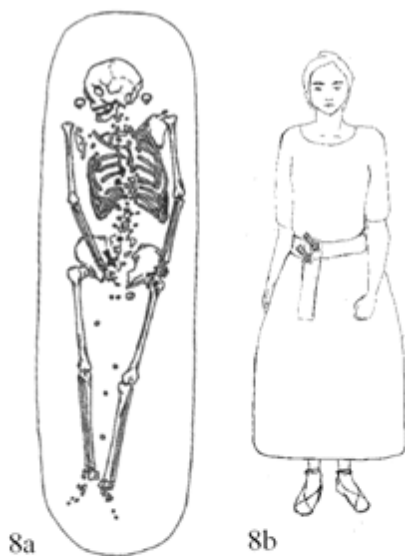
1. kép: A bodrogmonostorszegi 9. sír leleteinek elhelyezkedése (GUBITZA 1902 nyomán);
 2. kép: Bodrogmonostorszeg 9. sír – balra záródó viselet (Készítette: Nowosielski Diána);
 3. kép: a) Csongrád–kaszárnai 133. sír rajza (BONA 1993, 32/2.);
 b) Csongrád–Kaszárnya 133. sír – peplos viselet (Készítette: Nowosielski Diána)



4. kép: a) Mitterhofi 3. sír rajza (HEINRICH 1990, Abb.3.C.);
 b) Mitterhof 3. sír – tunica viselet (Készítette: Nowosielski Diána);
 5. kép: a) Szekszárd–palánk 210. sír rajza (SALAMON 1968, 4. ábra);
 b) Szekszárd–Palánk 210. sír – diagonális viselet (Készítette: Nowosielski Diána)



6. kép: a) Hács-béndekpusztai 18. sír rajza (STRAUB 2006, Abb.3.2.);
 b) Hács-Béndekpuszta 18. sír – tunica viselet (Készítette: Nowosielski Diána);
 7. kép: Hács-Béndekpuszta 19. sír – jobbra záródó viselet (Készítette: Nowosielski Diána)



8. kép: a) Hács-béndekpusztai 20. sír rajza (STRAUB 2006, Abb.3.3.);
b) Hács-Béndekpuszta 20. sír – tunica viselet (Készítette: Nowosielski Diána);
9. kép: a) Letkési 1. sír rajza (PAPP – SALAMON 1980, Taf. 52.1.);
b) Letkés 1. sír – peplos viselet (Készítette: Nowosielski Diána)